

Norges Bygdekvinnelags valgpakke

Til fylkes- og lokallag
for kommunevalget 2023

Bygdekvinnelagets etiske kjøreregler

Vi skal respektere hverandre

Vi skal være åpne og ærlige

Vi skal vise engasjement

Vi skal være lojale mot avtaler og beslutninger

Vi skal skape trivsel, stolthet og glede

Norges Bygdekvinnelag 2023

Ansvarlig redaktør: Cesilie Aurbakken
og Astrid Seime

Redaktør og layout: Mari Austvoll Gjengedal
post@bygdekvinnelaget.no
www.bygdekvinnelaget.no

Besøksadresse Hollendergata 5
Postadresse Postboks 9358
Grønland, 0135 Oslo
Telefon 22 05 48 15

Innhold

Bygdekvinner påvirker politikk 4

Tema 1: Skolemat 5

Skolemat i Eidsvoll 8

Tema 2: Vern og bruk av matarealer 13

Fakta 16

Noen siste tips 24

Bygdekvinner påvirker politikk

Norges Bygdekvinnelag har en stolt tradisjon for å være endringsaktører som påvirker samfunnet i tråd med vårt verdigrunnlag.

Helt siden organisasjonen vår ble stiftet, har vi vært en tydelig stemme for folkehelse, lokal beredskap, matsikkerhet og respekt for vårt felles ressursgrunnlag. Vi frontet bærekraftig bruk av norske og lokale ressurser lenge før begrepet

bærekraft ble allemannseie. Med vår integritet, vår jordnære kunnskap og ikke minst vårt organisasjonsapparat med aktive lokallag i hele landet, har vi en fantastisk mulighet til å utgjøre en forskjell og sette søkelys på viktige spørsmål og temaer i kommunene og lokalsamfunnene våre.

Vårt fokus i årets lokalvalg er bærekraftig matkunnskap og matberedskap, fordelt på to temaer.

Det ene temaet er satsing på skolemat og matkunnskap basert på lokale råvarer og matkultur. Det andre temaet er vern og bruk av matarealene våre.

Vi håper denne valgpakken vil inspirere og være til nytte i deres arbeid med å mobilisere for bygdekvinnelagets prioriterte saker der dere bor.

Lykke til!

Bygdekvinner er aktive forkjempere for trivsel og viktige bygdekvinnelags-saker i sine lokalsamfunn. Her er Anne Lene Sundet, Vigdis Hildebrand og Irene Kaupang Tangen fra Odal Bygdekvinnelag.

Tema 1: Skolemat

Gratis skolemat til alle barn

Norges Bygdekvinnelag med sine lokallag har gjennom mange år engasjert seg for innføringen av et daglig skolemåltid.

Bygdekvinnelaget jobbet aktivt for en innføring fram mot valget i 2021, og det var et viktig gjennomslag da regjeringen gjennom Hurdals-plattformen lovet at det gradvis skal innføres et daglig, sunt skolemåltid.

Vi mener likevel det skjer for lite og at det går for sakte. I dag er det fortsatt opp til hver enkelt kommune å prioritere et skolemåltid. Derfor må vi fortsette å jobbe for å nå målet om gratis skolemat til alle barn.

Å innføre et daglig skolemåltid vil være et viktig løft for folkehelse, noe som er en kjernesak for Norges Bygdekvinnelag. Vi har nok kunnskap om betydningen av et næringsrikt måltid i skoledagen for læring, skolemiljø, fellesskap og gode matvaner.

Vårt mål er at alle barn og unge skal ha gode muligheter for å lykkes i livet. Her er skolen og skolemåltidet et viktig verktøy for å utjevne sosiale forskjeller.

Fra Hurdals-plattformen:

Regjeringen vil:

Gradvis innføre et daglig sunt, enkelt skolemåltid og daglig fysisk aktivitet i skolen, med frihet for skolene til å organisere dette selv.

Hvorfor mener vi det er viktig at alle barn skal få et gratis skolemåltid:

- 1. Sosial utjevning.** Et gratis skolemåltid favner alle elever og har en utjevne effekt.
- 2. Folkehelse.** Et sunt kosthold og gode matvaner kan forebygge overvekt, fedme og livsstilssykdommer.
- 3. Ernæring og mattradisjoner.** Lære barn og unge om ernæring, bærekraftig matkunnskap og lokale mattradisjoner.
- 4. Trygghet, trivsel og fellesskap.** Å skape et rom for barn for å utvikle vennskap og sosiale ferdigheter. Å sitte sammen og spise er med på å skape et godt læringsmiljø.
- 5. Miljø og bærekraft.** Å lære barna om dyrking, lokale råvarer, matlaging, matsvinn og sanking kan skape nysgjerrighet og forståelse for matproduksjon, helse og bærekraft.

Skolemat i FN

På FNs toppmøte 23. september 2021 var skolemat tema.

Den internasjonale skolematkoalisjonens initiativ ble høsten 2021 støttet av FAO, UNESCO, UNICEF, WHO og Verdens matvareprogram (WPF). Bak initiativet sto regjeringer og sivilsamfunn fra mer enn 60 land, deriblant Norges Bygdekvinnelag. Koalisjonen ble støttet av den norske regjeringen. Koalisjonen har som visjon å gi alle barn i nød en mulighet til å motta et

næringsrikt måltid på skolen innen 2030. De fem FN-organisasjonene sier i sin uttalelse at der det er mulig kan det brukes lokalt dyrket mat og støtte nasjonale og lokale markeder og matsystemer.

For Norges Bygdekvinnelag er det viktig at norske myndigheter følger opp denne tilrådingen internasjonalt og nasjonalt, og at de ser sammenhengen mellom FN-organisasjonenes råd og innføring av et skolemåltid i Norge.

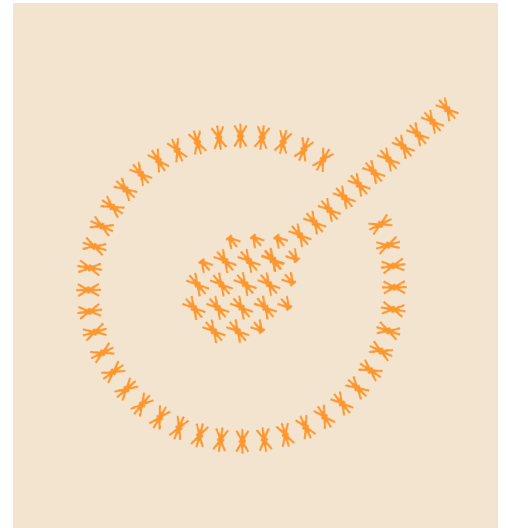
Norges Bygdekvinnelag jobber for at alle barn i verden skal få gratis skolemat. Disse kvinnene leverer egg til skolemat i sitt lokalsamfunn. Foto: Audun Husby.

Suksess med skolemat i Eidsvoll

Lærerne og elevene på Eidsvoll Verk skole er enige. Gratis skolemat er positivt og må bli et fast innslag. Etter skolematprosjektet til Eidsvoll Bygdekvinnelag ble elevene gladere og presterte bedre.

I september 2022 gjennomførte Eidsvoll Bygdekvinnelag et prøveprosjekt hvor de serverte gratis grøt til de 240 elevene på Eidsvoll Verk skole fire dager i uka. Grøten ble servert i flere forskjellige varianter og med ulikt tilbehør, og AgriAnalyse undersøkte effekten av prosjektet gjennom spørreundersøkelse både blant elever og lærere. Denne viste at lærerne vurderte betydningen av skolefrokosten svært høyt både når det gjaldt effekten for læring, det sosiale miljøet og den utjevne effekten av et skolemåltid.

Et tankekors ved undersøkelsen var at den avdekket at hver fjerde elev ofte kommer på skolen uten å ha spist frokost. Dersom de samme elevene ikke har med matpakke, kan det bety at det er mange barn som går hele dagen uten å spise før skoledagen er over.

Tips fra Eidsvoll

Eidsvoll Bygdekvinnelag arbeidet opp mot oppvekstkomiteen i kommunen og brukte nettverket sitt aktivt. Dette ga resultater.

De inviterte også ordføreren, kommuneadministrasjonen, pensjonister og foreldre til å dele ut mat til barna. Da fikk de virkelig se og oppleve hvor godt miljøtiltak skolefrokosten var.

"Mange av de som var med som frivillige hadde stor glede av å delta, og Eidsvoll Bygdekvinnelag fikk faktisk 3-4 nye medlemmer på denne måten."

Unni Tømte, Eidsvoll Bygdekvinnelag

Hva mener bygdekvinnelaget er viktig når kommunene skal innføre et skolemåltid?

Denne listen kan brukes som stikkord i møte med politikere, kommunen, skolen og andre. Utgangspunktet er å finne gode løsninger sammen. Tenk på hva ditt lokallag kan bidra med i planleggingen av skolemåltidet i kommunen. Tenk lokale tilpasninger og bruk det som passer hos dere:

1. Det må settes av nok midler for å sikre et sunt og næringsrikt måltid til alle elever.

2. Råvarene bør i størst mulig grad være norske og sesongbasert.

3. Legg litt ekstra innsats i skolemåltidet innimellom og server lokale matretter og retter fra andre kulturer. Det gir elevene kunnskap om matkultur og lokale råvarer.

4. Skolemåltidet kan knyttes sammen med mat – og helsefaget, og andre fag, for å inkludere kunnskap om lokale mattradisjoner, bærekraftig matkunnskap og matsvinn.

5. Samarbeid med foreldre, elever, frivillige organisasjoner og andre i kommunen som jobber med mat og matproduksjon. Samarbeid kan gi muligheter for tradisjonsmatkurs, gårdsbesøk og besøk hos lokale bedrifter. Elevene får kjennskap til lokale arbeidsplasser og lokalt næringsliv.

6. Et viktig suksesskriterium for alle som skal innføre skolemåltidsordning er veiledning som omhandler alt fra felles målforståelse og ansvar til ernæring og praktisk gjennomføring.

7. Samarbeid og involvering av FAU, foreldre, skoleelevene og kommuneadministrasjonen, politikere og skoleledelsen er avgjørende for å få til et godt tilbud. Knytt kontakter med skoler som har innført skolemåltid for å få gode tips og råd.

8. Måltidet må ha en god sosial ramme som fremmer et godt skolemiljø. Skolemåltidet er mer enn et måltid og gir gode muligheter for å jobbe for et inkluderende skolemiljø.

Servering av skolemat med Ytre Hobøl Bygdekvinnelag

Skolemat og beredskap henger sammen

Bygdekvinnelaget mener at innføring av et gratis skolemåltid basert på lokale råvarer og lokal matkultur er et viktig matberedskapstiltak av flere grunner:

1 Økt lokal produksjon

Det offentlige kan ha en enormt stor påvirkning på lokal matproduksjon gjennom sine innkjøp. Hvis alle skoler i Norge blir pålagt å tilby et gratis, sunt og varmt skolemåltid basert på lokale råvarer, vil dette styrke etterspørselen etter lokale råvarer betydelig. Den beste forsikringen vi har i en krisesituasjon, er at vi har mange matprodusenter rundt omkring i hele landet som produserer mat på lokale ressurser. Jo mer kortreist og robuste våre lokale matsystemer er, jo mer motstandsdyktig vil vi være.

2 Gode matvaner

Maten og smakene vi blir vant til som barn, henger ofte med oss resten av livet. I bygdekvinnelaget mener vi at den mest bærekraftige maten er den som kan produseres nær der vi bor og med utgangspunkt i de ressursene vi har tilgjengelig. I dagens matmiljø,

hvor nordmenns kosthold i stadig større grad består av ultraprosesserte og importerte matvarer, er det viktig at dagens barn og unge blir vant til å spise norske råvarer og får et normalt forhold til den maten som kan dyrkes og produseres der de bor. Dette vil gjøre det mer naturlig for dem å velge denne typen mat i voksen alder.

3 Kunnskap om matproduksjon

Kunnskap og beredskap hører sammen. Andelen bønder i landet er synkende, og nå er det bare 0,7 prosent av befolkningen som produserer mat til de resterende 99,3. Det betyr at kunnskapen om hvordan maten produseres også er synkende. Hvis vi i en krisesituasjon plutselig må øke matproduksjonen drastisk, er vi veldig sårbare dersom folk flest ikke har grunnleggende kunnskap om det å produsere mat under norske forhold. Å bruke ordningen med daglig skolemat som en inngangsport til å lære barn om norsk matproduksjon, kan øke både kunnskapen og interessen for våre egne råvarer. Dette er en investering i vår egen matberedskap.

Visste du?

- Usunt kosthold og fedme er et folkehelseproblem som må tas på alvor og som krever innsats på de arenaene der barn ferdes. Barn tilbringer svært mye tid på skolen og skolen bør være en viktig helsefremmende arena.
- I Sverige er gratis skolemåltidet lovfestet. I 2011 ble det også innført et krav om at det skal være næringsrikt. Sverige er ett av få land som har et effektivt system for evaluering av ordningen. Det hjelper skoler og kommuner med å stadig forbedre kvaliteten på skolemåltidet.
- Nasjonalt senter for mat, helse og fysisk aktivitet (MHFA), har skrevet en rapport om skolemat som ble ferdigstilt høsten 2022. Flere av skolene i MHFA sitt utvalg rapporterte at veiledningen de hadde fått fra eksterne rådgivere var et absolutt suksesskriterium for deres skolematordning, og at dette er noe alle skoler bør få ved en innføring av

skolemat. De aller fleste skolene var også tydelige på at det er behov for øremerkede økonomiske ressurser, at det ikke må tas av midler som går til det pedagogiske arbeidet og at man har en person med matfaglig kompetanse som er dedikert til arbeidet.

- Folkehelseloven fremhever skolen som en viktig arena for forebyggende folkehelsearbeid. Ansvar for barns oppvekstforhold forsterkes gjennom Opplæringslovens § 9A, som sier at "alle elevar i grunnskular og vidaregåande skular har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar trivsel, helse og læring."
- Over halvparten av lærerne i grunnskolen opplever daglig eller flere ganger i uken at elever er ukonsentrerte fordi de ikke har spist tilstrekkelig i løpet av skoledagen.

Arranger en skolematdebatt!

Sted: På en av skolene i kommunen

Hvem deltar: Alle de politiske partiene som stiller liste i din kommune

Innledning: Fagfolk, noen som kan dele egne erfaringer (en rektor i nabokommunen?)

- Samarbeid gjerne med FAU/SU
- Inviter foreldre og lokalavisa
- Hold innledning: Sett skolemåltidet inn i en ramme og ha en konkret utfordring til politikerne som alle må svare på innen fem minutter før meningsutveksling, spørsmål og debatt.

Å engasjere lokalpolitikerne er viktig. Her har Eidsvoll Bygdekvinnelag invitert ordfører Hege Svendsen (Ap) til venstre.

Dette mener bygdekvinnelaget

- Et gratis skolemåltid til alle barn må lovfestes.
- Ved innføring av skolemat i Norge bør maten så langt det er mulig være produsert på lokale ressurser og matkultur.
- At regjeringen nå etablerer en forpliktende og tidfestet nasjonal plan for innføring av et skolemåltid for alle barn og unge i grunnskolen.
- Planen må inneholde ansvar for gjennomføring og finansiering, eksempler på lokale løsninger og kvalitet på måltidet.

Dette mener partiene (fra partiprogrammene)

Rødt vil ha et næringsrikt måltid per dag i alle skoler og gjeninnføre frukt og grønt.

Sosialistisk venstreparti vil innføre gratis og sunn skolemat. Næring er viktig for læring.

Arbeiderpartiet vil innføre et sunt, enkelt skolemåltid i løpet av dagen og gi skolene frihet til å organisere ordningen selv. Gjeninnføre skolefrukt i ungdomsskolen.

Miljøpartiet De Grønne vil gradvis innføre bærekraftig og sunn skolemat i den norske grunnskolen.

Senterpartiet vil innføre et sunt skolemåltid for elever i grunnskolen og videregående skole som utformes i samarbeid mellom hjem, skole og kommune. Det skal kunne kreves egenandel.

Kristelig Folkeparti vil ikke at staten skal finansiere skolemat.

Venstre mener det ikke er alt i skolehverdagen som må bestemmes nasjonalt. Enten det gjelder skolemat, leksefri eller mobiltelefonbruk, løses dette best lokalt.

Høyre mener skolemat er foreldrenes ansvar.

Fremskrittspartiet sier nei til skolemat, og vil overlate til kommunene å bestemme.

A close-up photograph of a hand gently touching a wheat stalk in a field at sunset. The sun is low on the horizon, creating a warm, golden glow and lens flare effects. The sky is a mix of light blue and orange. The wheat stalks are in the foreground, some in focus and some blurred.

Tema 2: Vern og bruk av matarealer

Hvorfor er matarealene viktige?

Jordressursene våre er begrensede. 95% av maten vi spiser har sitt opphav fra jorda. I Norge er bare rundt 3% av landarealet matjord, og 45% av arealet produktiv utmark som kan høstes av beitedyr. Det er dette arealet som gir oss mat på bordet i fredstid og krisetid. Derfor må vi forvalte og bruke både utmarks- og innmarksressursene i et

evighetsperspektiv.

I 2050 vil verdens befolkning trenge 60 % mer mat enn i dag. Nedbygging av matjord må stanses hvis alle skal ha nok mat i 2050. Bærekraftsmålene forplikter oss til å bevare grunnlaget for matproduksjon.

Vi har også en nasjonal jordvernstrategi (oppdatert i 2021) som setter mål om å begrense nedbyggingen av dyrket jord til maksimalt 3000 dekar årlig. Strategien peker på fem grunner til at jordvern er viktig:

1 Jordvern for å kunne dyrke mat
Befolkningen i Norge og resten av verden er økende. For å sikre den fremtidige matforsyningen må vi ta vare på alle jordbruksarealene vi har.

2 Jordvern for å opprettholde naturmangfold
Jordbrukslandskapet er viktig for en rekke arter, og selve matjorda har et mylder av liv som er viktig for jordas funksjon. I en teskje matjord fins det flere organismer enn det fins mennesker på jorda. Over 500 truede arter er også avhengig av vårt tradisjonelle kulturlandskap for å leve.

3 Jordvern for flomdemping
Matjord filtrerer, suger opp og holder på vann. Når jordbruksarealer bygges ned vil store områder bli liggende som tette flater med mindre kapasitet til å håndtere overflatevann som følge av store nedbørmengder og flom.

4 Jordvern for å binde karbon
Levende vekster binder atmosfærisk karbon i jorda gjennom fotosyntesen, og matjorda vår er derfor et viktig karbonlager. Nedbygging av matjord vil slippe ut CO₂ og forhindre muligheten til å ta opp nytt karbon.

5 Jordvern for å skape verdier, arbeidsplasser og gode lokalsamfunn

Dyrka og dyrkbar jord er grunnlaget for jordbruksproduksjon og all annen verdiskaping som direkte eller indirekte er knyttet til dette. Når bøndene blir færre, forsvinner det arbeidsplasser ikke bare i matindustrien og landbruksrelaterte yrker, men også på lokale skoler, i butikker og offentlig forvaltning. Levende lokalsamfunn er avhengig av bønder.

Vern gjennom bruk

At jord ligger brakk, er ubrukt eller gror igjen, brukes ofte som et argument for å forsvare nedbygging og omdisponering.

Mange som ser et ubrukt og tilgrodd jorde, skjønner ikke hvor verdifull matjorda er og ser ikke potensialet den har for å produsere mat i framtida. De tenker derfor at arealene vil bli bedre nyttet ved å bygges ut til for eksempel

boliger. Men matjord som bygges ut, er tapt for alltid og vil ikke kunne brukes i framtiden når vi kanskje får behov for den.

En god måte å ta vare på matjorda på, er derfor ved å holde jorda i bruk. Jord som er i aktiv bruk, har mindre sjanse for å bli omdisponert fordi politikerne ser at arealet genererer aktivitet og produksjon, og fordi de som bruker

arealet ser jorda som verdifull og derfor ønsker å ta vare på den.

Matjord som ligger brakk i og rundt byer og tettsteder er ofte av svært god jordkvalitet, men er også utsatt for det sterkeste nedbyggingspresset. Å engasjere folk til å bruke disse arealene ved å ta initiativ til å starte parselhager, skolehager, samdyrkelag eller liknende, kan være effektive jordverntiltak.

Jord i bruk

Folk som bruker jord, vil også verne om jorda. Den beste måten å bevare matjord mot framtidig nedbygging, er å ta den i bruk!

Bilder fra felleshagen på Ringsaker Bætan. Foto Ringsaker Bygdekvinnelag

Fakta

Utmark

- Norge består av 95 prosent utmark, og omtrent halvparten av dette (45 prosent av landarealet) regnes som produktivt.
- Utmarka er underutnyttet i dag, og vi har potensial for å mer enn doble beitebruken i utmarka.
- Det åpne landskapet og artene som fins i dag er et resultat av aktivt bruk og beite gjennom mange generasjoner, men nå holder utmarka på å gro igjen.

Hele Norge

Produktiv utmark (45 %)

Dyrkbar jord (3,8 %)

Dyrket jord (3,5 %)

Andel av matjorda som egner seg til matkorn (1 %)

Dyrket jord

- Rundt 3 prosent av det norske landarealet er dyrket jord.
- Bare 1/3 av dette, eller rundt 1 prosent av landarealet egner seg til matkorndyrking.
- Norge er blant landene i verden med minst matjord per innbygger. Vi har ca 2 dekar, eller 2000 kvadratmeter dyrket jord per person.
- Av Norges jordbruksareal ligger 23 prosent i eller mindre enn en kilometer fra by eller tettsted.

Jord som kan være ute av drift

- Av Norges rundt 11,3 millioner dekar dyrket jord, er det rundt 1,5 millioner dekar som det ikke blir søkt tilskudd for og som derfor kan være ute av drift.
- Jorden som kan være ute av drift utgjør 13,3 prosent av jordbruksarealet.
- Andelen areal som kan være ute av drift, varierer. De som har høyest andel, er Troms og Finnmark (37,2 %), Oslo (29,7 %), Nordland (27,2 %), Vestland (20,9 %) og Agder (20,2 %).

Dyrkbar jord

- Den beste jorda i de beste klimasonene er allerede dyrket opp, og disse arealene kan derfor i liten grad erstattes ved nydyrking.
- Bare rundt 1,7 prosent av den dyrkbare jorda ligger i klimasonen som er godt egnet for matkorndyrking
- Om lag 72 prosent av den dyrkbare jorda er bare egnet for grasproduksjon
- Rundt en tredel av det som i dag er registrert som dyrkbar mark er myr, og dette er det ulovlig å dyrke opp.

Nedbygging

- Jordloven sier at dyrket jord ikke skal brukes til annet enn jordbruksproduksjon, men matjord kan likevel omdisponeres gjennom kommuneplanen, reguleringsplaner eller dispensasjoner i enkeltsaker.
- Det er kommunene som forvalter arealene og har ansvaret for at matjord ikke bygges ned.
- Over en million dekar dyrket og dyrkbar jord har blitt omdisponert siden 2. verdenskrig.
- Den beste matjorden ligger i og rundt byer og tettsteder.
- Innenfor tettstedene ble hele 12 prosent av tilgjengelig jordbruksareal bygd ned i perioden 2004–2015.
- Totalt nedbygd matjordareal i perioden 2004–2015 var 97 000 dekar. Av dette var 71 % fulldyrket jord, der mesteparten hadde svært god jordkvalitet.
- 26 % av det nedbygde arealet blir brukt til boliger (innenfor tettsteds grensen er dette tallet 43 %).
- 22 % av det nedbygde arealet blir bygget ned av jordbruket selv.
- Arealet med dyrket jord som blir vedtatt omdisponert årlig, har gått ned de siste årene.
- Faktisk nedbygging har likevel ligget på rundt 8 000 dekar årlig de siste årene fordi det ofte tar mange år fra vedtak til faktisk nedbygging (den nasjonale jordvernstrategien har mål om maksimalt 3 000 dekar årlig).
- Arealet med dyrkbar jord som blir vedtatt omdisponert, har ikke gått nevneverdig ned de siste årene selv om dyrket jord har det.

Utmark

Mens bare 3% av landarealet i Norge er dyrket jord, er hele 45 % av arealet produktiv utmark, det vil si ressurser vi kan produsere mat på. Matproduksjonen i utmarka skjer i form av utmarksbeite, reindrift og høsting som for eksempel jakt, fiske og sanking.

Utmarksressursene våre er rike, men det meste av høstingen kan bare gjøres av beitedyr. Hvis vi skal ha et landbruk basert på norske og lokale ressurser, må vi bruke utmarka, og det betyr at beitedyr fortsatt må være en bærebjelke i den norske matproduksjonen. Det betyr også at landbruket ikke kan sentraliseres, fordi beiteressursene ligger spredt i hele landet.

Beitedyr omgjør solenergi og fotosyntese til fantastiske råvarer som vi kan høste av i et evighetsperspektiv, uten importerte innsatsmidler. Utmarksressursene og beitedyrene er kanskje den viktigste grunnen til at våre forfedre kunne bosette seg i Norge. Beitedyra kunne nyttiggjøre seg gras, kratt og urter som vi mennesker ikke kunne spise,

og gi oss både kjøtt, melk, klær og varme tilbake.

Mer arealkonflikt

Etter hvert som bøndene utgjør en stadig mindre del av befolkningen og norsk natur i større grad har blitt rekreasjonsområde for folk flest, er utmarka også gjenstand for stadig flere arealkonflikter.

Manglende kunnskap gjør at mange oppfatter utmark som urørt natur og ikke som et resultat av skjøtting og bruk gjennom generasjoner. Turister, turgåere og hyttefolk skal alle ha tilgang til utmarka, og ikke alle er like vant til å omgås beitedyr, selv om langvarig beitebruk ofte er årsaken til at utmarka har nettopp det flotte preget det har.

Med økt arealpress, hytteutbygging i mange områder av landet, kraftproduksjon, kommersialisering av fritidsaktiviteter og strukturendringer i landbruket som gjør beitebruk mindre vanlig, blir det stadig viktigere å jobbe for å øke forståelsen for den viktige rollen utmarka spiller i matproduksjonen, og å sikre en langsiktig og forsvarlig politikk som tar hensyn til de ulike interessene.

Stort potensial

Vi har mye utmark som ikke blir utnyttet, og basert på ressursene som er tilgjengelig, har vi potensial for å mer enn doble bruken av beite.

Kvaliteten i utmarka varierer, og vi har mange forskjellige typer beite: Høyfjell, fjellskog, barskog, ravinlandskap og kystlynghei. Hver naturtype har sine unike muligheter og utfordringer, men det de har til felles er at de må brukes og skjøttes for å holdes ved like.

Mye av vegetasjonen er resultat av tidligere tiders utmarksbruk, med beite, slått og annen høsting som har gitt et åpent og grasrikt landskap. I dag er beitetrykket for lavt, noe som fører til gjengroing i utmarka og dårligere beitekvalitet. Bærekraftig matproduksjon for framtida innebærer derfor at vi bruker og skjøtter beiteressursene våre. Det fordrer at vi både har en politikk som gir beitedyr og beitebrukere en naturlig plass i utmarka, og at folk har kunnskap om de viktige fordelene ved å ha en bærekraftig beitedyrproduksjon i Norge.

Foto: Mari Austvoll Gjengedal

Jordvern: Areal og kvalitet

Vi er vant til å tenke på jordvern i form av å forhindre nedbygging, altså å sikre arealet til matjorda. Men bærekraftsmålene forplikter oss også til å verne om matjordas kvalitet.

Å bevare matjordas kvalitet handler om å sørge for god jordhelse og forhindre utarming og erosjon.

Innholdet av organisk materiale i jorda (også kalt humus eller mold) er en av indikatorene som kan si noe om jordas kvalitet. I en sunn matjord er det et aktivt og sammensatt samspill mellom plantene, jorda og de ulike mikroorganismene som lever der. Organisk materiale (døde planter, gjødsel m.m.) gir mat til

mikroorganismene, som omdanner næringsstoffene til mat for plantene.

Det organiske materialet lagres i jorda som karbon. Jord med høyt innhold av organisk materiale er dermed også karbonrikt, og sunn jord er et viktig verktøy mot klimaendringene. Men sunn matjord gir også flere andre såkalte økosystemtjenester.

Sunn jord har en god jordstruktur, som gjør at den filtrerer og holder på vann, samtidig som den gir nødvendig luft til planterøttene. At jorda holder på vann, gjør at den er viktig både for å forhindre flom og for å holde plantene i live under tørke. Sunn matjord er

motstandsdyktig mot erosjon fordi jorda har mindre risiko for å vaskes vekk under hardt regnskyll og ekstremvær. Sunn matjord har også et rikt naturmangfold.

Innholdet av organisk materiale er vesentlig redusert i deler av norsk jordsmonn de siste 80–90-årene. Dette gjelder i hovedsak på mineraljord, og mest i områder med åkerdrift (korn, potet, grønnsaker). Jordsmonn med høyt innhold av organisk materiale brukes ofte til produksjon av gras til husdyrfôr. Det er viktig at vi øker jordkvaliteten og det organiske materialet i jorda for å ivareta muligheten til å produsere mat i framtida.

Visste du?

I 2020 meldte Norge seg inn i det internasjonale 4 promille-initiativet. Initiativet har en målsetning om å øke karboninnholdet i jorda med fire promille per år for å bidra til matsikkerhet og bekjempe klimaendringene.

Les mer på 4p1000.org

Praksiser for god jordkvalitet

- Ha jorda dekket og unngå bar, svart jord så mye av året som mulig
- Minimerer pløying og jordbearbeiding
- Ha vekstskifte med et mangfold av ulike planter
- Sørge for grønt plantedekke så lenge du kan for å få mest ut av fotosyntesen
- Bruke fangvekster og grønngjødsel (planter som bidrar med næring til jorda)
- Tilføre kompost og husdyrgjødsel
- Bruke biokull
- Sørge for god drenering
- Unngå jordpakking

Kilde: Landbruksdirektoratet og okologisk.no

Hvordan påvirke?

Tips til aktiviteter

Utforsk planverket

Arealforvaltningen i kommunen skjer gjennom kommuneplanen, reguleringsplaner, temaplaner og annet regelverk som lokalpolitikkerne vedtar. Før dere begynner å påvirke politikken, orienter dere om hvordan situasjonen er i dag. Ligger det matjordarealer til utbygging i kommuneplanen eller hytteutbygging i beiteområder? Har kommunen en egen jordvernstrategi, landbruksplan eller et jordvernmål? Er politikkerne opptatt av disse spørsmålene? Ta gjerne kontakt med kommuneadministrasjonen og be om et møte hvor de kan orientere dere.

Intervju med politikere

La politikkerne konkurrere om å ha best mulig arealpolitikk! Ta kontakt med alle lokalpartier og still dem noen enkle spørsmål om hva de mener om jordvern og lokal matberedskap, og om hva slags politikk de vil kjempe for dersom de blir valgt. Del svarene deres i sosiale medier, og kommenter gjerne om dere synes svarene er gode eller dårlige.

Markvandring

Inviter politikere og andre relevante personer til en markvandring hos en lokal bonde. Ta spadeprøver og vis fram hvordan sunn jord ser ut, lukter og kjennes ut. Snakk om hva matjord er og trekk gjerne fram fakta som for eksempel hva matjorda brukes til i deres kommune, hva jorda består av, hvordan den har blitt til, hvor mye som kan være ute av drift og hvor mye som kan produseres hos dere. Inviter gjerne en fagperson (for eksempel fra Norsk Landbruksrådgiving) til å snakke. Inviter lokalavisa eller ta bilder selv.

Påvirk kommuneplanen

Det er gjennom rulleringen av kommuneplanens arealdel at de viktige beslutningene tas som gjelder disponering av arealer i kommunen. Kommuneplanen skal rulleres (oppdateres) hver kommunestyreperiode, og prosessen er en demokratisk prosess der alle kan komme med sine innspill og meninger. Orienter dere om når kommuneplanen skal rulleres i deres kommune, og sleng dere med i prosessen! Jo tidligere ute dere er, jo større mulighet har dere for å påvirke og sørge for at viktige matjordarealer blir bevart.

Debatt

Arranger en lokal matberedskapsdebatt! Dere kan for eksempel invitere politikere fra de ulike partiene i kommunen og få dem til å snakke om deres jordvernpolitikk og hvilke mål de har for kommunen. Hvis dere har en aktuell sak i lokalmiljøet (for eksempel et jorde som er truet av utbygging), kan dette være tema for debatten.

Jordstand

Arranger deres egen jordverndag eller ha stand under et lokalt arrangement eller et sted folk ferdes (for eksempel lokalbutikken). Inviter folk til å komme å kjenne og se på prøver av forskjellige typer matjord. Lag plakater eller informasjonsark som forteller om matjord, egenskapene ved sunn jord, eller hvorfor jordvern er viktig. Dere kan også samle inn underskrifter til en underskriftskampanje for å oppfordre politikkerne til å sette konkrete jordvernmål i kommunen.

SoMe-kampanje

Gjennomfør en informasjonskampanje i sosiale medier for å skape engasjement om jordvernet eller beitebruken i kommunen. Planlegg 3–6 poster som dere sprer ut over en periode. For nyttig statistikk om jordsituasjonen i deres kommune, se for eksempel NIBIOs arealbarometer (arealbarometer.nibio.no).

Kollokvie

Diskuter disse spørsmålene sammen i laget, og skriv ned hva dere mener:

1. Hva er de største truslene mot den lokale matberedskapen i deres kommune?
2. Hvor bevisste er folk i kommunen på verdien av matjord og matproduserende arealer?
3. Hva slags politikk og regler burde være på plass for å ta vare på matjordarealet og matjordkvaliteten?
4. Burde ansvaret for matarealene ligge på kommunene eller staten? Hvorfor?

Felleshage

Samle gode krefter og ta initiativ til å starte en felleshage! Dette kan være en parselhage, en skolehage, eller kanskje en bonde i nærheten har et areal som egner seg til å starte et andelslandbruk eller samdyrkelag? Både kommunen, stiftelser m.m. kan være aktuelle partnere for å finansiere et slikt prosjekt, eller dere kan samle penger gjennom crowdfunding. Ta kontakt med Økologisk Norge eller andre med erfaring fra slike prosjekter for å få tips og erfaringer.

Dette mener bygdekvinnelaget

- Det nasjonale jordvernet må styrkes med mål om en nullvisjon for nedbygging av dyrka og dyrkbar mark.

- Det må vedtas en ny nasjonal jordvernstrategi med mål om nullvisjon for nedbygging.

- Landbruket må få rammevilkår som gir mer mat på norske ressurser, og som hindrer at jordbruksarealer går ut av drift.

- Alle land må sikres retten til å beskytte og utvikle sin egen matproduksjon beregnet på egen befolkning.

- Den nasjonale beredskapen må styrkes og det må tas hensyn til den internasjonale matvaresituasjonen.

- Primærnæringene står for et stort antall arbeidsplasser, og er i tillegg fundamentet for et mangfold av lokalmatprodusenter, reiselivsbedrifter og andre lokale servicetilbud.

Dette mener partiene (fra partiprogrammene)

Rødt vil styrke jordvernet og innføre nullvisjon for nedbygging av matjord.

Sosialistisk Venstreparti vil at natur og landskap skal forvaltes slik at de varige karbonlagrene i jord (...) øker, og kreve at kommunene utarbeider arealbudsjetter og arealregnskaper for å begrense nedbygging. Næringer må stimuleres til driftsformer som øker naturlig karbonlagring.

Arbeiderpartiet vil at jordvern blir et overordnet hensyn i arealforvaltningen, at maksimalt 2000 dekar matjord blir omdisponert årlig, og vurdere forbud mot opsjonsavtaler på dyrka eller dyrkbar mark.

Miljøpartiet de grønne vil øke andelen dyrket areal ved å ta i bruk jord som ligger brakk, øke rekruttering og støtte parsell dyrking, urbant landbruk og skolehager. De vil gi hjemmel for varig vern i jordloven, gjøre måltallet for nedbygging rettslig bindende og de vil at kun statlige myndigheter skal kunne gi tillatelse til omdisponering.

Senterpartiet vil at jordvern blir overordnet i all framtidig arealforvaltning, lovfeste adgang til varig vern, nydyrke like mye som blir omdisponert, og ha mål om at maksimalt 2000 dekar blir omdisponert årlig.

Kristelig folkeparti vil gi jordvern høy prioritet i prosesser og arealplanlegging, begrense omdisponering til under 3000 dekar årlig og stimulere til økt karbonlagring i jord.

Venstre vil ta vare på de eksisterende jordbruksarealene og vil ikke omdisponere dyrket og dyrkbare arealer til bolig, næring og fritidsboliger, men sier at det kan gjøres unntak for å løse viktige utfordringer for fellesskapet. Ingen måltall eller konkrete politiske mål.

Høyre vil fortsette å jobbe for et godt jordvern og økt nydyrking.

Framskrittspartiet har ingen politikk på jordvern.

Jannicke Tafjord foredler eget kje – og geitekjøtt til grytekjøtt, kjerull, spekelår av kje og pinnekjøtt av geit. Foto: Jannicke Tafjord

Noen siste tips

Synlighet

Uansett hvilke aktiviteter dere arbeider med, er synlighet alfa og omega. Tenk alltid på hvordan dere kan vise fram det dere gjør, og ta alltid bilder av arrangementene deres. Inviter og reklamer for arrangementer, del på Facebook og nettsider, og hvis ikke lokalavisa kan komme, så send dem bilder og rapporter i etterkant. Husk at postene dere legger ut i sosiale medier ikke blir sett av alle, og at de fleste trenger å se et budskap flere ganger før det sitter. Så ikke vær redd for å ta plass!

Lobbyvirksomhet

Å endre lokalpolitikk er ikke alltid så vanskelig som en kan tro. Av og til er det nok å ta kontakt med en eller to lokalpolitikere for å engasjere dem i temaet og be dem fremme et forslag. Ikke vær redd for å ta kontakt – lokalpolitikere er der for å ivareta deres interesser! Tenk på hvem som vil ønske å ha et saksbehandler til feltet. Foreslå konkrete ting, som for eksempel en nullvisjon for omdisponering av matjord, eller en prøveordning med skolemat to ganger i uken. Inviter dere selv for å komme og snakke på politiske møter, og følg opp etter et møte.

Send leserinnlegg

Bruk lokalavisa og send leserinnlegg – gjerne på den stille tida midt på sommeren (folk leser lokalavisa også i ferien – og når det gjelder skolemat eller skolehager planlegger mange skoleåret midt på sommeren).

Ta gjerne utgangspunkt i forslagene til leserinnlegg og plakater som dere får tilsendt og gjør deres egne tilpasninger.

Husk! Vær tidlig ute

I valgkampen er det mange som kjemper om oppmerksomheten, og politikerne har mye å gjøre. Hvis dere vil invitere politikere til deres debatt, aksjon, markvandring, skolematutdeling eller annet, så husk å invitere dem i god tid, og vær også tidlig ute med å invitere lokalavisa.

**Scan QR-kode for digital utgave
av Norges Bygdekvinne­lag sin
politiske plattform**

**Godt
valg!**

